

СТРУКТУРА ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВКЛЮЧЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

В статті висвітлено результати емпіричних досліджень пізнавальних інтересів людей похилого віку. Наведена структура інтересів розглядається у контексті теоретико-методологічного підґрунтя включення людей «третього віку» в освітній простір. На підготовчому етапі дослідження визначені діагностичні методики з питань виявлення інтересів людей різного віку в освітньому просторі та розроблено власну методику діагностування пізнавальних інтересів для людей похилого віку. На констатувальному етапі дослідження визначені мотиви та ставлення до навчання слухачів «Університету третього віку» за допомогою методики анкетного опитування.

Ключові слова: *пізнавальні інтереси, люди похилого віку, структура, освітній простір, опитування, результати.*

Постановка проблеми. Нові соціальні цінності ХХІ століття і зміни демографічної структури у бік «сивого суспільства» (за визначенням Дж. Міда) загострили проблему соціально-психологічної адаптації людей похилого віку до нових умов буття. Здатність освітнього простору задовольняти потреби людей «третього віку» в збереженні соціальної значущості та психосоціальної ідентичності у посттрудоцій період дозволяє розглядати процес включення в нього як один з важливих способів розв'язання цієї проблеми.

Визнано той факт, що об'єктивно-суб'єктивна зумовленість соціально значущої поведінки людей похилого віку в освітньому просторі спонукується великою сукупністю різноманітністю інтересів в знаннях (пізнавальних інтересів). Повне знання цих інтересів дає низку істотних переваг у розширенні діапазону включення людей цієї геронтогрупи в освітній простір, дозволяє спрямовано змінити умови, спосіб життя осіб похилого віку таким чином, щоб сприяти оптимальному функціонуванню особистості людини і зробити тим самим стримуючий вплив на процес її старіння.

Дослідити пізнавальні інтереси людей похилого віку дозволяє певний теоретико-методологічний апарат, який, з одного боку, має спиратись на аналіз зв'язку освітнього простору з найважливішими аспектами життя суспільства, а з іншого – на особливості статусу і позиції людини, її ставлення до навколишнього світу, самої себе, освіти.

Вивчення й аналіз інформації про зміни суспільно-економічної та освітньої ситуації, розширення для цього рівня емоційних контактів, співвіднесення особистих інтересів і цінностей із суспільно зна-

чуцими, а також цінностями змін, виявили неадекватність базових моделей структури пізнавальних інтересів, неможливість традиційної методології відобразити новітні зміни соціально-психологічних умов функціонування людей похилого віку за допомогою усталених методик та нездатність сформулювати дієздатні і доступні для сприйняття моделі для управління процесами включення осіб третього віку в освітній простір.

Розробка емпіричної моделі структури інтересів осіб у третьому віці, що стосується освітнього простору, передбачає своєрідну перевірку на адекватність базових моделей, які нині можна використати в якості методологічного базису дослідження інтересів людей цієї геронтогрупи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що розробленість даної проблеми в Україні знаходиться поки що на початковій стадії і не є предметом спеціального дослідження. У більшості випадків предметом наукового аналізу виступають загальні процеси адаптації осіб похилого віку до нових умов буття, різні аспекти методологічної та теоретичної геронтопсихології життя людей похилого віку, а також деякі питання геронтоосвіти за кордоном – мотивації немолодих громадян до участі в освітньому процесі (Р. Бошир, Т. Валентіне, Г. Даркенвальд, Ф. Карл, Е. Квадт, К.Дж. Ландек, Г. Ріддель, Дж. Фішер) та моделі освіти в літньому віці (Р. Бек, Ф. Дітман-колі, С. Каде, В. Крузе, Е. Ольбріхт, Х. Тітгенс) [1].

Відаючи належне результатам досліджень вказаних авторів, необхідно зазначити, що робіт вітчизняних учених, які досліджують проблему включення осіб геронтогрупи «третього віку» в освітній простір, вкрай мало і вони носять фрагментарний характер.

Опрацювання картотеки методик діагностик для різних вікових періодів [2] та літературних джерел з психодіагностики та геронтопсихології [3-4] показало, що діагностика сфери інтересів найбільш широко використовується при консультуванні з питань профорієнтації підлітків і вибору ними сфери діяльності, а також в інших цілях, наприклад, при формуванні груп навчання і розподіл персоналу на підприємствах. Найбільш поширеними з існуючих методик є опитувальники інтересів типу «олівець-папір» («Опитувальник інтересів Стронга – Кемпбелла»; «Опитувальник інтересів Р. Кьюдера»; «Тест професійних інтересів М. Ірле» тощо) [3-6].

Методики подібного роду, які дуже широко використовуються для діагностики пізнавальних інтересів були створені радянськими психологами. До них відносяться такі методики, як «Карта інтересів» А.С. Голомштока, «Диференційно-діагностичний опитувальник» (ДДО) Е.А. Климова, «Анкета інтересів – 120» [3; 5-6]. Методика «Карта інтересів» використовується при проведенні профорієнтаційної роботи з підлітками та дорослими, вік яких не перевищує 35 років. Особливо корисною вона є при консультуванні осіб, що бажають змінити професію.

Отже, систематизація та узагальнення наукових поглядів відносно визначення пізнавальних інтересів осіб похилого віку і обґрунтування найбільш адекватного методологічного інструментарію їх визначення потребує подальших наукових досліджень. Розглянуті вище стандартні опитувальники не можуть бути використані для дослідження пізнавальних інтересів людей похилого віку через те, що мають на меті визначення професійних інтересів працюючих людей, або підлітків, які ще не визначилися із професійними інтересами. Стандартні методики з виявлення пізнавальних інтересів для категорії людей похилого віку відсутні. Саме тому в нашому дослідженні за основу були прийняті опитувальники, що були розроблені на основі узагальнення досвіду геронтоосвіти.

Мета статті – емпіричне дослідження та розробка емпіричної моделі структури пізнавальних інтересів людей похилого віку, які формуються на індивідуальному рівні і слугують основою їх освітньої активності.

Виклад основного матеріалу.

Дослідження по виявленню пізнавальних інтересів людей похилого віку проводилося на базі «Університету третього віку» (далі УТВ) Територіального центру соціального обслуговування та надання соціальних послуг міста Одеси.

Дослідження проходило в три етапи. На підготовчому етапі була уточнена вихідна дослідницька концепція щодо необхідності визначення пізнавальних інтересів у людей похилого віку та сформульовано гіпотезу. На основі теоретичного аналізу наукової літератури з геронтології, геронтопсихології і андрагогіки та ознайомлення з досвідом роботи УТВ було узагальнено діючі діагностичні методики з питань виявлення інтересів людей різного віку в освітньому просторі та розроблено власну методику діагностування пізнавальних інтересів для людей саме похилого віку.

На основному етапі дослідження на основі розробленої методики діагностування пізнавальних інтересів, за узгодженням з керівництвом Територіального центру, було проведено опитування людей похилого віку, результати якого оформлені у вигляді емпіричної моделі структури їх інтересів.

На заключному етапі дослідження надано рекомендації щодо практичного застосування емпіричної моделі структури інтересів людей похилого віку в роботі УТВ міста Одеси.

Дослідження спиралося на такі теоретичні положення:

- по-перше, люди похилого віку включаються в освітній простір не тільки для задоволення потреби в спілкуванні, але і для того, щоб знову відчувати себе потрібним і затребуваним, а відтак для саморозвитку і самореалізації. В освітній діяльності потрібні раціональна організація і правильний вибір занять (освітніх програм);

- по-друге, освітні програми навчання людей похилого віку здійснюються на основі пізнавальних інтересів. Головне завдання соціального працівника на даному етапі – подача обґрунтування проекту (у даному випадку, теоретико-методологічного підґрунтя включення людей похилого віку в освітню діяльність, тобто емпіричної моделі структури інтересів) освітніх програм;

- по-третє, при виявленні пізнавальних інтересів людей похилого віку слід враховувати, що люди похилого віку мають набути: знання з питань вирішення життєвих проблем та отримання нової інформації, які їм допоможуть адаптуватися до нових умов життя після виходу на пенсію та пристосуватися до сучасного світу технологій; навички, яким вони хотіли б навчитися раніше, але не мали на це часу.

Для вирішення завдань дослідження було залучено дві групи респондентів: люди похилого віку, що є студентами УТВ (експериментальна група) і непрацюючі пенсіонери віком від 65 до 75 років, які стоять на обліку Територіального центру соціального обслуговування та надання соціальних послуг, але не є слухачами народного університету (контрольна група). Всього прийняло участь 60 осіб. Співвідношення кількості респондентів експериментальної та контрольної груп становило 1 : 2.

Характеризуючи вибірккову сукупність респондентів цих двох груп за різними ознаками, слід зазначити, що представники експериментальної групи мають більш високий і рівень активності (вони із задоволенням навчаються і активно спілкуються), і рівень освіти порівняно з представниками контрольної групи. Так, наприклад, переважна більшість слухачів УТВ (70%) мають вищу освіту, і навіть вчений ступінь (5%). На відміну від респондентів експериментальної групи, серед опитаних контрольної групи вищу освіту мають лише 35%, більшість з них має середню освіту (52%) або неповну вищу (10%). Отримані результати дозволили зробити висновок про якісний вплив освіти на соціалізацію і включення в освітній простір людини похилого віку та її успішну адаптацію до зміни соціально-рольового статусу.

Структура пізнавальних інтересів людей похилого віку була визначена за допомогою таких методів збору та обробки інформації як: анкетне опитування, кількісний і якісний аналіз емпіричних даних.

Слухачам УТВ (експериментальної групи) було запропоновано відповіді на дев'ять запитань, що визначають обізнаність у пріоритетних сферах навчання, ставлення до навчання, причини навчання і очікування від УТВ, а також склад пізнавальних інтересів. Респондентам контрольної групи було запропоновано відповіді лише на чотири запитання, які визначають ставлення до навчання в цілому та склад пізнавальних інтересів. Зміст анкет для людей похилого віку - респондентів наведено у таблиці 1.

Зміст анкет для людей похилого віку

№ з/п	Питання	Змістовне навантаження питання	Включення питання до анкети для людей	
			експериментальної групи	контрольної групи
1	2	3	4	5
1	Як Ви оцінюєте свою обізнаність у 10 сферах діяльності? (надано перелік)	Для підтвердження або спростування гіпотези про необізнаність досліджуваних у тих знаннях, які пропонує УТВ. Пропонувалася самооцінка за допомогою визначення у цифровій формі: від 3 – повністю обізнаний; 2 – в основному обізнаний; 1 – трохи обізнаний; 0 – складно відповісти; -1 – скоріш не обізнаний; -2 – в основному не обізнаний; -3 – зовсім необізнаний	+	
2	Яким формам занять Ви надаєте перевагу?	Для визначення найкращої форми навчання. Досліджуваним запропоновані пасивні і активні 9 форм навчання. Приймаючи до уваги наявність професійної освіти у людей похилого віку, а також стан їхнього здоров'я гіпотеза полягає в тому, що більшість респондентів обиратиме активні форми навчання, щоб одразу практично застосовувати отримані знання.	+	
3	Позначте три найбільш важливі причини, що спонукали Вас стати слухачем УТВ (перелік 6 причин + свій варіант відповіді)	виявляє мотиви, що стали значимими для кожного з 20 респондентів у включенні їх до УТВ. Так гіпотеза цього питання в тому, що серед навчальних мотивів студентів УТВ домінують пізнавальні потреби.	+	

4	Визначте Ваше відношення до навчання	для виявлення інтересу до навчання досліджуваних. Це питання діагностує інтерес до освіти людей похилого віку в цілому і випереджає питання, за допомогою якого буде виявлена структура пізнавальних інтересів людей похилого віку.	+	+
5	Які з перелічених 40 видів знань, вмінь Ви хотіли б отримати у процесі навчання? (кількість відповідей не обмежена)	сформульоване у вигляді опитувальника інтересів за найбільш актуальними сферами суспільствознавчих наук, техніки, прикладних видів мистецтва, а також інтересів до іноземної мови, садівництва-городництва.	+	+
6	Вкажіть Ваші очікування від УТВ	виявляють попередні очікування від навчання	+	
7	Які предмети з 10 перелічених Ви б включили до навчальних програм?	Виявляє пізнавальні інтереси студентів УТВ, що мають змогу у цьому питанні не тільки визначити свої інтереси у навчанні, але й самостійно визначитися яка сфера знань їх цікавить у першу чергу, а яка зовсім не цікава і може бути виключена з навчальної програми.	+	
8	Ваша освіта?	Визначає освіту, яку вже на момент опитування мають респонденти	+	+
9	Чи приймаєте Ви участь у будь-яких суспільно-корисних роботах	надає змогу досліднику проаналізувати суспільну активність людей похилого віку і підтвердити гіпотезу, що серед студентів УТВ переважають суспільно активні люди.	+	+

Спираючись на результати емпіричного дослідження, отримані шляхом опитування респондентів за наведеними у таблиці 1 запитаннями, встановлено наступне. Пріоритетні сфери навчання, які пропонуються в УТВ, можуть бути визначені за ступенем обі-

знаності його слухачів. Так, за даними таблиці 2, найвищий відсоток обізнаності студенти УТВ міста Одеси показали у сфері таких знань як: здоровий спосіб життя (80%), культурологія (60%) та суспільствознавство (60%). До основних сфер недостатньої обізнаності віднесені садівництво (30%) та правова сфера (15%). Це пов'язується зі специфікою територіального розміщення міста та з організацією навчального процесу в УТВ (на момент проведення дослідження правові дисципліни не викладалися).

Таблиця 2

Рівень обізнаності респондентів з різних сфер знань, %

Сфера знань	не обізнаний	в основному не обізнаний	швидше не обізнаний	важко відповісти	трохи обізнаний	в основному обізнаний	повністю обізнаний
у правовій сфері	-	15	10	10	25	30	10
у сфері економіки і фінансів	5	5	10	15	45	10	10
у сфері суспільствознавства	5	5	-	5	25	50	10
у сфері культурології	-	5	5	5	25	50	10
у сфері здорового способу життя	5	5	-	-	10	60	20
у сфері іноземних мов	-	5	10	10	55	15	5
у сфері комп'ютерної писемності	-	5	10	10	55	15	5
у сфері психології	-	10	10	25	25	25	5
у сфері садівництва	10	20	-	20	25	15	10

Для включення людей третього віку в освітній простір дуже важлива форма навчання. Ця важливість пов'язана з особливостями життєдіяльності суб'єктів навчання: у силу фізіологічних змін, що настають зі старінням організму, люди похилого віку можуть легко втомлюватися, втрачати увагу. Тому їм важливо одразу відчутти практичність отриманих знань. Це пояснює той факт, що серед основних форм навчальних занять респонденти віддали перевагу традиційним лекціям (80%), практичним заняттям (70%), екскурсіям (70%) та творчим майстерням (45%). Інноваційні форми активних занять, які цікаві, але незнайомі з досвіду, не користуються популярністю серед респондентів.

Результати аналізу мотивів залучення людей третього віку до УТВ підтвердили одну з основних гіпотез дослідження - про наявність у слухачів УТВ пізнавальних інтересів і відсутність потреби в освіті. Так, корисним проведеньням вільного часу вважають навчання в УТВ лише 10% слухачів, тоді як відчують потребу у нових враженнях 35%, потребу у спілкуванні – 50%, а цікаво йти в ногу з життям і використовувати нові знання демонструють 70% респондентів.

Відповіді досліджуваних експериментальної групи щодо відношення до навчання розподілилися наступним чином: частка тих, хто відчув внутрішню необхідність навчатися, складає 50%; тих, кому подобається процес навчання – 45%; і лише у 5% респондентів вистачає тих знань, які вони вже мають. Це пояснюється стійкою життєвою позицією і спрямованістю діяльності особистості респондентів на успішну адаптацію до нового посттрудового статусу (рис.1).

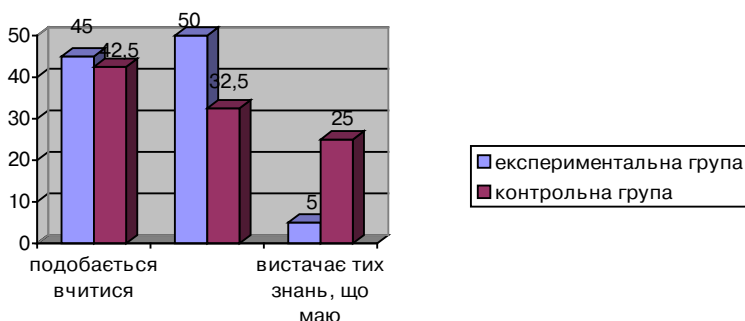

Рис.1. Розподіл відповідей за питанням «Ваше відношення до навчання»

Встановлено, що як і для респондентів експериментальної групи, найбільша частка відповідей на питання «Ваше відношення до навчання» пенсіонерів контрольної групи приходить на позитивне ставлення до навчання (подобається навчатися 42,5% опитаних і відчують необхідність навчання 32,5 %). Природньо, що для цієї групи респондентів тих людей, кому вистачає набутих вже знань на 20% більше, аніж у слухачів УТВ. Звідси можна зробити висновок, що студенти УТВ – люди з високим рівнем пізнавальної активності, а, отже, більш адаптовані до нових умов життя, аніж просто непрацюючі пенсіонери.

Аналіз отриманих даних щодо очікування від навчання показує абсолютну (100%) перевагу пізнавальної потреби у студентів УТВ, а також високий відсоток практичного застосування отриманих знань в майбутньому (60%), нових знайомств (потреба у спілкуванні) очікують 55% респондентів, а також ще використати отриманні знання

для того, щоб знайти роботу 20% опитаних. Тільки 10% заповнюють навчанням вільний час, якого багато, керуючись корисністю освіти.

Ключовим питанням проведеного емпіричного дослідження стала діагностика структури пізнавальних інтересів людей похилого віку, яка була здійснена на основі даних публікації Т. Кононігіної [7] за допомогою методики «Карта інтересів». Остання виглядала як відповідь на питання: «Які знання Ви хотіли б отримати?»

Встановлено, що слухачі УТВ виявляють найбільший інтерес до комп'ютерної писемності (70%), до мистецтва жити і сприймати життя таким, яким воно є (60%), іноземної мови (60%), правових знань (55%), порозуміння з оточуючими, тобто з психології (45%). Респонденти експериментальної групи більше цікавляться професійними знаннями і орієнтовані на реалізацію можливостей подальшого свого розвитку і продовження своєї трудової діяльності, на повернення свого соціального статусу активного громадянина і потребу бути «затребуваним». Така позиція, як правило, сприяє збереженню розумової та фізичної активності похилих людей.

Ці висновки підтверджуються і результатами анкетування по визначенню преференцій інтересів до учбових предметів, які студенти УТВ включили б до навчальної програми. У процесі аналізу виявлено, що перевага надана таким предметам: першість припадає на іноземну мову (16,87%), культурологія та комп'ютерні знання поділяють друге місце (по 15,67%), психологія є третьою за популярністю (14,45%).

На відміну від респондентів експериментальної групи, представники контрольної групи найбільше цікавляться знаннями з психологічної допомоги (65%), правових питань (62,5%), подолання психологічної кризи (55%), навчання любити себе і сприймати життя таким яким воно є (відповідно 52,5 і 40% респондентів). Отримані результати характеризують непрацюючих пенсіонерів цієї групи як людей з більш пасивним сприйняттям життя, осіб з елементами відчуження від навколишнього світу, звуженим колом інтересів і зацикленістю на своїх особистих проблемах. Слід зазначити, що у осіб цієї групи виявлено достатньо високий відсоток інтересу до політичних питань, що може бути пояснено їх звичкою покладатися на захист «зверху».

Основним здобутком проведеного дослідження є емпірична модель структури пізнавальних інтересів людей похилого віку, для побудови якої попередньо виявлені інтереси були згруповані по десяти сферах діяльності, які потім були розподілені за перевагами від найбільш до менш цікавої (табл. 3).

Аналіз отриманих результатів показав, що у слухачів УТВ (експериментальної групи) інтерес викликають, перш за все, знання іноземної мови (60%), комп'ютерні технології (50%) та знання практичної психології (42%). До наступної групи пріоритетів

віднесені: правові знання (47,5%), економічні знання (25%), знання із сфери суспільно-політичної діяльності (24,3%), знання з історії, мистецтва та культурології (24%), здоров'я і медицини (22%). Знання з питань садівництва та прикладних видів діяльності цікавлять лише 13,3% слухачів УТВ. Останні позиції займають інтереси, що пов'язані із перекваліфікацією, орієнтованою на подальшу трудову діяльність (15%).

Таблиця 3

Структура пізнавальних інтересів респондентів контрольної та експериментальної груп за сферами діяльності

Сфера діяльності	Контрольна група		Експериментальна група	
	% до кількості опитаних	ранг	% до кількості опитаних	ранг
Законодавство і право	55	1	37,5	4
Економіка і фінанси	31,25	6	25	5
Суспільно-політична діяльність	40,4	4	24,3	6
Мистецтво і культура	27,5	10	24	7
Здоровий спосіб життя	30,5	8	22	8
Іноземні мови	32,5	5	60	1
Комп'ютерні технології	41,25	3	50	2
Психологія	47,5	2	42	3
Садівництво та інші види прикладної діяльності	30,8	7	13,3	10
Професійно-трудова діяльність	30	9	15	9
Інші	32,5	5	2,5	11

Емпірична модель структури інтересів експериментальної групи (рис. 2) вирізняє активних людей пенсійного віку, що без особливих емоційних порушень переживають вихід на пенсію. Їх відрізняє висока активність, яка пов'язана з позитивною установкою на майбутнє. Ці люди сприймають установку як звільнення від соціальних обмежень, приписів і стереотипів трудового періоду. Заняття новою справою, встановлення дружніх контактів, збереження здатності контролювати своє оточення породжують задоволеність життям і збільшують його тривалість. Вони мають потребу у визнанні та самоактуалізації.

Іноземні мови
Комп'ютерні технології
Психологія
Законодавство і право
Економіка і фінанси
Суспільно-політична діяльність
Мистецтво і культура, історія
Здоровий спосіб життя
Садівництво та інші види прикладної діяльності
Професійно-трудова діяльність

Рис.2. Емпірична модель структури інтересів експериментальної групи

Слід зазначити, що на структуру інтересів суттєво впливає географічний фактор. Так, специфіка регіону, в якому розташована база для проведення дослідження (місто Одеса - великий мегаполіс, місто-порт, місто Гумору), і достатня свобода (матеріальна забезпеченість та наявність вільного часу) зумовлює інтерес респондентів контрольної групи до іноземної мови. Вони не «відстають від життя», цікавляться комп'ютерними технологіями і практичною психологією. Це люди, що живуть активним інтелектуальним і духовним життям (часом всупереч матеріальним можливостям – економічні знання не є пріоритетними). Також вони розуміють, що в умовах сьогодення в Україні людині потрібно мати правові знання, тому вони виявляють зацікавленість у правових знаннях. Респонденти цікавляться книгами з історії і культури, виставками, обирають телетрансляції пізнавального характеру. Негативно, що у людей похилого віку інтерес до здорового способу життя займає не перші позиції. Це може означати, що оптимістичний погляд на життя і добре самопочуття тісно пов'язані між собою. Ці люди активні, що надає їм почуття задоволення життям і собою. Пізнання і духовна культура для них – засіб самореалізації і підтримки життєвих сил.

Емпірична модель структури інтересів контрольної групи (рис.3) свідчить про пасивне ставлення до життя, зосередженість на своїх проблемах і гнучку адаптованість.

Виявлено, що респондентів контрольної групи цікавлять, перш за все, правові знання (55%), психологія (47,5%), комп'ютерні технології (41,25%), суспільно-політична діяльність (40,4%) (табл. 3). Іноземна мова цікава лише для 32,5% респондентів і нарівно поділяє відсотки із різноманітними інтересами, які виходять за сфери пізнавальних. Цей факт не дозволяє віднести іноземну мову до пріоритетних інтересів цієї категорії людей похилого віку, але, за наявності потреби у визнанні або міжособистісної комунікації, інтерес може з'явитися. Згідно отриманих даних, економічні інтереси також мають місце: знання з питань економіки і фінансів цікаві

31,5% опитуваних, але їх глибина обмежується простими розрахунками пенсії; знання, необхідні для відкриття власної справи цікаві лише 12%. Історію, мистецтво і культуру у якості предмету інтересу обрали 27,5% респондентів. Такий інтерес можна пояснити специфікою великого міста, наявністю великої кількості музеїв, виставок, театрів, а також великою кількістю культурних заходів і, головне, - освічених і талановитих людей, що можуть мати потребу у самовиразі, визнанні через культурну та мистецьку діяльність. Знання з питань садівництва цікавлять 30,8% опитаних контрольної групи, здорового способу життя - 30,5%. Приймаючи до уваги пасивність цієї категорії людей похилого віку, їх інтерес до знань з проблем здоров'я виникає лише тоді, коли «заболить». Інтерес до садівництва може бути обумовлений реальною життєвою потребою (32,5%), однак, за умов великого міста, для більшості людей контрольної групи він не є досить поширеним.

Законодавство і Право		
Психологія		
Комп'ютерні технології		
Суспільно-політична діяльність		
Іноземні мови	Спілкування	Інші інтереси
Економіка і фінанси		
Садівництво Види прикладної діяльності		
Здоровий спосіб життя		
Професійно-трудова діяльність		
Мистецтво, культура, історія		

Рис.3. Емпірична модель структури інтересів контрольної групи

У 32,5% осіб контрольної групи виявлений інтерес, викликаний потребою у спілкуванні, що дозволяє розглядати цю частку групи як потенційних слухачів УТВ.

Трудова діяльність для цієї геронтогрупи все ще актуальна (30%). У поєднанні з економічними інтересами можна передбачити, що люди похилого віку цієї групи не є, в основному, матеріально забезпеченими, або не вважають себе такими.

Інтереси до прикладних видів діяльності мають нижчі позиції за рангами, але не за відсотками (22%). Те, що люди контрольної групи цікавляться психологією, говорить про те, що вони мають проблеми психологічного характеру: важко переживаючи зміни соціального та ролівого статусу, вони, навпаки, ще більше відчужуються від свого оточення, коло їх інтересів звужується. Вони втрачають повагу до себе і переживають важке почуття непотрібності. Такі люди, як правило, «не борються за себе», поринають у минуле і, будучи фізично здоровими, швидко старіють.

Люди похилого віку, що не є слухачами УТВ, більше зацікавлені прикладною діяльністю: вишиванням, столярними роботами, радіоелектронікою, роботою на присадибній ділянці і так далі. З одного боку, ці роботи можуть бути джерелом додаткового заробітку, а з іншого, - засобом самореалізації, яка спонукає їх до активної самоосвітньої діяльності. Вони заклопотані активною суспільно-громадською позицією, включаються у громадську діяльність, пов'язану зі створенням різних фондів та об'єднань, а також у сферу політики. Інтерес до права носить практичний характер тому, що люди похилого віку сподіваються на захист з боку держави. При всіх відмінностях в переконаннях подібна форма самовиразу допомагає зберегти життєву активність і відволікає від інколи нелегкого існування. Також вони все ще орієнтовані на продовження професійного життя, розглядаючи його як найважливіше джерело дії.

Співставлення емпіричних моделей структури пізнавальних інтересів людей похилого віку експериментальної та контрольної груп показало, що вони досить різняться. Так, експериментальна група визначає пріоритетними більш «активні» інтереси, що виявляють «суб'єктивні» потреби у визнанні, самоактуалізації та повазі, а саме: інтереси до іноземної мови, психології, законодавства і права. Ці інтереси виступають специфічними мотивами активної пізнавальної діяльності, що орієнтована на пізнання світу і себе в цьому світі. У свою чергу, активність людей похилого віку виступає тим фактором, який впливає на включення людей похилого віку в освітній простір.

У респондентів контрольної групи виявлені пізнавальні інтереси, що відображують об'єктивні потреби у спілкуванні і збереженні здоров'я, а також суб'єктивні - у самовиразі.

Побудована узагальнена модель структури пізнавальних інтересів (рис.4) дозволила продемонструвати, що інтерес до комп'ютерних технологій, психологічних знань, правознавства та іноземної мови є самим високим.

Комп'ютерні технології	
Іноземні мови	Законодавство і право
Психологія	
Суспільно-політична діяльність	
Економіка і фінанси	
Здоровий спосіб життя	
Мистецтво і культура, історія	
Садівництво та інші види прикладної діяльності	
Професійно-трудова діяльність	

Рис.4. Емпірична модель структури інтересів

На представлену на рис. 4 модель орієнтована соціально активна група людей пенсійного віку – слухачі УТВ. Серед них є ті, хто має уявлення про свої освітні потреби, і є ті, хто готовий вчитися всьому. Останні потребують попередньої підготовки в наданні допомоги при осмисленні своїх пізнавальних потреб і визначенні вузкого спектру учбових предметів. Респонденти, орієнтовані на дану модель, готові навчитися новому і не боятися виявити свою некомпетентність.

Узагальнюючи отримані результати емпіричного дослідження можна зробити висновок, що до пріоритетних пізнавальних інтересів людей похилого віку у посттрудоий період відносяться інтереси до знань з іноземної мови, комп'ютерної писемності і психології.

Невідповідність пізнавального інтересу обізнаності (тобто спонтанна внутрішня потреба в пізнанні нового) людей похилого віку у тій чи іншій сфері знань є основним мотивом їх включення в освітній простір.

Включення в освітній простір необхідно людям похилого віку, перш за все, для того, щоб знову відчувати себе потрібним і затребуваним, а відтак - для саморозвитку і самореалізації. Тому активна життєва позиція припускає як обов'язкову умову освітній простір, різноманітний за змістом, формами і видами. У свою чергу, пасивне пристосування до життя різко звужує значущість освітньої діяльності, актуалізуючи лише її суто утилітарні можливості.

Висновки. Результати емпіричного дослідження показали, що:

- у людей похилого віку потреби та інтереси досить сильно різняться, що обумовлено особистими життєвими цінностями, орієнтирами, життєвим досвідом і ситуаціями, які вони пережили;
- слухачі «Університету третього віку» більше цікавляться професійними знаннями і орієнтовані на реалізацію можливостей подальшого свого розвитку і продовження своєї трудової діяльності, на повернення свого соціального статусу активного громадянина і потребу бути «затребуваним»;
- структура інтересів людей похилого віку є перманентною (постійно змінюється), що потребує постійного моніторингу і перегляду для кожної геронтогрупи, яка стоїть на обліку в Центрі;
- пізнавальну активність непрацюючих пенсіонерів, які стоять на обліку Територіального центру, але не є слухачами Університету Третього Віку, можна охарактеризувати як пасивну. Для них характерні звуження кола інтересів і зацікленість на своїй особі, на своїх особистих проблемах.

Емпірично визначені структури інтересів дозволяють не тільки діагностувати реально існуючі пізнавальні потреби людей похилого віку, а і запропонувати їм можливості задоволення цих потреб через освітні послуги УТВ. Представлені результати можуть слугу-

вати підставою для вироблення освітніх стратегій, конструювання змісту освітніх програм з метою задоволення інтересів і пізнавальних потреб людей похилого віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kononygina T.M. Upravlenie gerontoobrazovaniem: stanovlenie, funkcionirovanie, perspektivy : avtoref. dis. ... kand. sociologicheskikh nauk. – Orel, 2004. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.dslib.net/sociologia-upravlenia/upravlenie-gerontoobrazovaniem-stanovlenie-funkcionirovanie-perspektivy.html>
2. Psihodiagnostika - [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu:
3. <http://www.psylist.net/praktikum/>
4. Issledovanie poznavatel'nyh interesov v svjazi s zadachami proforientacii. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.psy-files.ru/mat/prof-metodiki>
5. Psihologicheskaja diagnostika / Pod red. M.K. Akimovoj. – [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.psylist.net>
6. Diagnostika poznavatel'nyh interesov po «Karte interesov» (A.E. Golomshtok). – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:
7. http://diploma.at.ua/publ/proforientacija/diagnostika_poznavatelnykh_interesov_po_karte_interesov_ae_golomshtokom/6-1-0-40
8. Metodiki opredelenija professional'nyh interesov. Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://magazine.hrm.ru/metodiki-opredelenija-professionalnykh-interesov>
9. Kononygina T.M. Gerontoobrazovanie: navstrechu potrebnostjam pozhilyh – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://bib.convdocs.org/v41497/kononygina_t.m._gerontoobrazovanie

REFERENCES

1. Kononygina T.M. Upravlenie gerontoobrazovaniem: stanovlenie, funkcionirovanie, perspektivy : avtoref. dis. ... kand. sociologicheskikh nauk. – Orel, 2004. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.dslib.net/sociologia-upravlenia/upravlenie-gerontoobrazovaniem-stanovlenie-funkcionirovanie-perspektivy.html>
2. Psihodiagnostika - [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu:
3. <http://www.psylist.net/praktikum/>
4. Issledovanie poznavatel'nyh interesov v svjazi s zadachami proforientacii. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.psy-files.ru/mat/prof-metodiki>
5. Psihologicheskaja diagnostika / Pod red. M.K. Akimovoj. – [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.psylist.net>
6. Diagnostika poznavatel'nyh interesov po «Karte interesov» (A.E. Golomshtok). – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:
7. http://diploma.at.ua/publ/proforientacija/diagnostika_poznavatelnykh_interesov_po_karte_interesov_ae_golomshtokom/6-1-0-40
8. Metodiki opredelenija professional'nyh interesov. Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://magazine.hrm.ru/metodiki-opredelenija-professionalnykh-interesov>

9. Kononygina T.M. Gerontooobrazovanie: navstrechu potrebnostjam pozhilyh – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://bib.convdocs.org/v41497/kononygina_t.m._gerontooobrazovanie

УДК 159.922:316.6

РОМАНОВА В. С., КАРАВАН А. И.

КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

СТРУКТУРА ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ КАК СУБЪЕКТОВ ВКЛЮЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО

В статье отражены результаты эмпирических исследований познавательных интересов людей пожилого возраста. Представленная структура интересов рассматривается в контексте теоретико-методологического основания включения людей «третьего возраста» в образовательное пространство. На подготовительном этапе исследования определены диагностические методики по вопросам выявления интересов людей разного возраста в образовательном пространстве и разработана собственная методика диагностирования познавательных интересов для людей пожилого возраста. На констатирующем этапе исследования были определены мотивы и отношение к учебе слушателей «Университета третьего возраста» с помощью методики анкетного опроса.

Ключевые слова: *познавательные интересы, люди пожилого возраста, структура, образовательное пространство, опрос, результаты.*

UDC 159.922:316.6

V. S. ROMANOVA, G. I. KARAVAN

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE STRUCTURE OF COGNITIVE INTERESTS OF OLDER PEOPLE AS SUBJECTS INCLUDED IN THE EDUCATIONAL SPACE

The results of empiric researches of cognitive interests of people of superannuated are reflected in the article. The presented structure of interests is examined in the context of theoretical-methodological foundation of including of people of the «third age» in educational space. On the preparatory stage of research diagnostic methods are certain on questions of exposure of interests of people of different age in educational space and the own method of diagnosing of cognitive interests is developed for the people of superannuated. On the establishing stage researches were certain reasons and attitude toward the studies of listeners of «University of the third age» by the method of the questionnaire questioning.

Key words: *cognitive interests, people of superannuated, structure, educational space, questioning, results*

Матеріал надійшов до редакції: 20.05.2015